

- пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). / Трофим'як Б. – Львів, 2002. – 260 с.
6. Расевич Р. Молодіжне товариство «Сокіл»./ Расевич Р. – Тернопіль, 2000. – 96 с.
 7. Окаринський В. М. Пластовий рух на Тернопільщині (від початків до сьогодні)./ Окаринський В. М. – Тернопіль, 2007. – 108 с.
 8. Окаринський В. М. Український скаутський рух (1911 -1944 рр.)/ Окаринський В. М. – Тернопіль, 2006. – 232 с.
 9. Окаринський В. М. Пласт в українському національно-визвольному русі (1911 – 1939 рр.)/ Окаринський В. М. – Тернопіль, 2006. – 221 с.
 10. Шумський І.І. Праворадикальний молодіжний рух у Східній Галичині у 20-і роки XX століття/ Шумський І.І // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 12. – Тернопіль, 2001. – С. 131-134.
 11. Шумський І.І. Молодіжне товариство “Луг” (1925-1939) у Галичині/ Шумський І.І // Україна на шляху до незалежності і демократії. Тематичний збірник праць викладачів, студентів і аспірантів історичного факультету Тернопільського державного педагогічного інституту. – Тернопіль, 1996. – С. 163-166.
 12. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), м. Тернопіль, Ф. 231, Оп. 1, Спр. 1565, 1 арк.
 13. ДАТО, м. Тернопіль, Ф. 231, Оп. 1, Спр. 362, 49 арк.
 14. ДАТО, м. Тернопіль, Ф. 231, Оп. 1, Спр. 363.
 15. ДАТО, м. Тернопіль, Ф. 231, Оп. 1, Спр. 1792.

Юнко В.

Науковий керівник – доц. Саранча Г. В.

РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Еміграція як явище, спричинене соціально-економічними і політичними обставинами, належить до особливого виду переміщення людей. У міжвоєнні роки еміграцією, яку прийнято називати другою хвилею, в Західній Україні було охоплено близько 100 тис. чол., або десята частина населення краю. Незважаючи на вагомий значення еміграції міжвоєнного періоду в житті Західної України, її причини, масштаби, напрями, динаміка та інші аспекти українськими істориками вивчалися лише фрагментарно. Це й обумовило інтерес до цієї теми.

Досить непросто визначити точну кількість українських емігрантів, що виїхали під час другої хвилі. Найбільш прийнятною цифрою міжвоєнної української еміграції до США і Канади вважається 100 тис. осіб [1]. Професор Торонтського університету (Канада) Пол Магочі на основі даних перепису населення США в 1920, 1930 і 1940 рр., а також беручи до уваги рідну мову українських американців, різницю в кількості народжених у США і поза країною, а також тих, які вже значились у попередніх переписах, дійшов висновку, що в повоєнний період до США прибуло 94 385 русинів-українців. Щоб дійти цієї, як він сам розцінює, максимально наближеної до реальності цифри, йому довелося враховувати й приналежність до тієї чи іншої церкви та інші фактори. Можна вважати, що понад 60 тис. українців осіли в Канаді. Менш вірогідні відомості щодо інших країн. П. Губарчук, наприклад, зазначає, що в період між двома світовими війнами лише до однієї Аргентини прибуло понад 120 тис. українців. Певні групи українських переселенців прибували й до інших країн Латинської Америки – Бразилії, Уругваю, Парагваю та ін. Підсумовуючи наведені цифри, можна зробити висновок, що в міжвоєнний період західноукраїнські землі залишили понад 300 тис. емігрантів [2, с. 309].

Емігранти з західноукраїнських земель поповнили імміграційні осередки в США. Євреї переважно осідали в містах, зокрема Нью-Йорку, Філадельфії та Чикаго. Характерно, що значний відсоток серед них становили кваліфіковані робітники й особи, зайняті в торгівлі. Поляки оселилися у своїх головних імміграційних скупченнях – штатах Іллінойс, Пенсильванія, Нью-Йорк, Мічиган, Вісконсин, Масачусетс. Українці здебільшого замешкали у штатах Пенсильванія, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Іллінойс. Поляки й українці в США були найменш кваліфікованою робочою силою і, відповідно, займали найнижчі щаблі соціальної драбини [1, с. 219].

Емігранти з Західної України розселилися переважно у степових провінціях Канади – Альберті, Манітобі, Саскачевані. Незначні їх скупчення були також у провінціях Онтаріо, Британська Колумбія, Квебек. Українці здебільшого мешкали у сільській місцевості, де творили окрему спільноту. У містах українські колонії загалом були нечисленними. Натомість поляки мали значні скупчення у великих промислових центрах Канади: Вінніпезі, Торонто, Монреалі, Едмонтоні, Віндзорі [1, с. 166].

Єврейські іммігранти розселялися здебільшого у містах, зокрема, Монреалі, Торонто, Вінніпезі, де займалися торгівлею і ремеслами, головню кравецтвом.

У міжвоєнний період емігранти з Галичини, Волині та Полісся розселилися майже в усіх провінціях Аргентини, але найбільші їх скупчення були у Буенос-Айресі, провінції Буенос-Айрес і провінціях Місіонес, Чако, Мендоза, Ріо Negro, Формоса, Коррієнтес, Кордоба [2, с. 190].

До Парагваю з Західної України емігрувало близько 10 тис. осіб. Майже 86% з них становили українці, 9% – поляки, 5% – німці та чехи з Волинського воєводства. У зв'язку з негативним ставленням парагвайських властей до євреїв, їхній відсоток серед переселенців був мізерним.

Загалом за національною ознакою еміграція з Західної України до Парагваю була переважно українською. Українці у цій країні розселялися вздовж річки Альто-Парана і їхнім найбільшим осередком було м. Енкарнасьйон, навколо якого згуртувалися численні колонії переселенців, а саме: Фрам, Уру-Сопукай, Нова Волинь, Сандова.

Існував також цілий ряд невеликих поселень – Богданівка, Тарасівка, Нова Україна, Сан-Хуан, Санта Марія, Альборада. Частина українців оселилася у столиці країни м.Асунсьйоні [3, с. 195].

Еміграція західноукраїнських селян до Бразилії та Уругваю стала традиційною ще наприкінці XIX– на початку XX ст. Однак у міжвоєнний період, у зв'язку припинення бразильським урядом фінансування сільськогосподарської колонізації, еміграція значних масштабів не набула.

Упродовж 1919–1923 рр. бразильські власті не проявляли жодного зацікавлення до іммігрантів з Польщі. Виняток становив тільки штат Сан-Паулу, де відчувалася значна нестача робочих рук на плантаціях кави. З огляду на це уряд Бразилії дозволив плантаторам виділити кошти на перевезення емігрантів. Проте умови праці на фазендах були вкрай несприятливими для вихідців з Західної України, через що у вказані роки масштаби еміграції були незначними [4, с. 142].

На зростання переселення у 1924–1930 рр. значний вплив мала еміграційна політика Польщі. У 1927 р. польський уряд уклав угоду про еміграцію з урядом штату Сан-Паулу. Крім цього, у 1929 р. Варшавське колонізаційне товариство отримало концесію на колонізацію 50 тис. га землі у штаті Еспіріту-Санту. Внаслідок таких заходів у 1929 р. з західноукраїнських воєводств емігрувало до Бразилії 4371 чол. [5, с. 23].

На перебіг еміграції у 1931–1939 рр. значний вплив мала світова економічна криза та імміграційні обмеження уряду Ж.Варгаса, які спричинилися до майже повного занепаду цього еміграційного напрямку. За моїми підрахунками, у 1919–1938рр. з Західної України до Бразилії емігрувало 18660 осіб. Вони розселилися майже в усіх штатах Бразилії, але найбільші скупчення їх були у штатах Парана, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Ріу-Гранді-ду-Сул, Еспіріту-Санту, Мінас-Жерайс, Санта-Катаріна [6, с. 33].

Чималих масштабів у Західній Україні набула еміграція до Уругваю. До 1926 р. переселення сюди мало спорадичний характер. Найвищого піднесення воно досягло у 1927–1931 рр., коли загальна кількість емігрантів становила 2575 осіб, або 72 % усіх переселенців міжвоєнного періоду. Цей еміграційний напрямок був незмінно популярним на Волині. Цікаво, що серед усього еміграційного загалу 59 % становили євреї, більшість з яких працевлаштовувалася у містах, насамперед у Монтевідео [6, с. 45].

Таким чином, за підрахунками українських дослідників, у період з 1926 р. по 1938 р. з Західної України до Уругваю емігрувало 3540 осіб, тобто 41% усіх емігрантів з Польщі [7, с. 253].

До Франції у міжвоєнний період з Західної України емігрувало близько 146184 особи, серед яких 75683 поляки, 68261 українець. Найбільше емігрантів (майже 80 %) – це вихідці з Львівського воєводства, які розселялися майже по усій території Франції. Значні скупчення поляків були в північних департаментах Па-де-Кале і Норд, Ельзасі та Лотарингії, Паризькому окрузі, Пікардії, найбільші осередки української еміграції – у містах Париж, Ліон, Кнютанж, Тулуза, Бордо, Лімож (всього дослідники налічують 40 українських осередків). Єврейські емігранти у Франції осіли здебільшого в Парижі, головню в околицях Сен-Поль і Бельвіль [7, с. 55].

У міжвоєнне двадцятиліття певних масштабів у Західній Україні досягла еміграція до Бельгії. Загалом, з західноукраїнських воєводств упродовж 1926–1938 рр. сюди емігрувало 6 % усієї польської еміграції, що становить 1709 осіб (усього з Польщі – 28476 осіб). За національною приналежністю серед усього еміграційного загалу поляки становили 59 %, євреї – 26 % , українці – 15 %. Поляки й українці переважно працювали на промислових підприємствах і шахтах, євреї були зайняті в торгівлі та ювелірному промислі. Найбільші українські скупчення у міжвоєнній Бельгії були у містах Льеж, Брюссель, Шарлеруа та ін. Емігранти-поляки компактно проживали в гірничодобувному окрузі Лімбургія – у містах Генк, Ейсден, Брунsum, а також у Антверпені, Брюсселі, Льежі. Євреї селилися здебільшого у Брюсселі й Антверпені [2, с. 134].

Еміграція до Німеччини мала виключно сезонний характер. На її перебіг впливали не тільки економічні чинники, а й політичні відносини між Польщею та Німеччиною. З 1919 р. до 1925 р., у зв'язку з відсутністю угоди, яка б регулювала еміграційний рух між обома країнами, еміграція мала здебільшого недозволений характер. Найвище піднесення її припадає на 1929 р., коли кількість польських заробітчан у цій країні досягла 87247 осіб. З приходом до влади у січні 1933 р. А.Гітлера перспективи зростання кількості польських сезонних заробітчан у Німеччині виявилися примарними, оскільки націонал-соціалісти розпочали «навальну атаку на безробіття». Загалом з Західної України на сезонних роботах у Німеччині у 1926–1938 рр. перебувало 25636 осіб. Найінтенсивніший відхід на заробітки у цю країну спостерігався у Львівському воєводстві. Що стосується Поліського та Волинського воєводств, то їхнє населення, з волі Варшави, фактично було позбавлене можливості відходу на сезонні роботи. Більшість емігрантів з Західної України (без урахування національної приналежності) працювала на бурякових і картопляних плантаціях в околицях Гамбурга, Бремена, Ганновера, Бохума, Лейпцига і Берліна [8, с. 157].

У 20–30-х роках XX ст. певних масштабів на Західній Україні набрала еміграція до Латвії, Данії, Румунії та Австрії. У 1936–1938 рр. на заробітках у Латвії перебувало 8118 осіб, з них 70 % становили жінки, які переважно працювали у господарствах Латгалії. Впродовж вказаного періоду на сезонні роботи у Данію приїхало 2048 осіб з Львівського воєводства, котрих працевлаштовано на цукрових плантаціях у Ютландії та на островах Фальстер, Лолланн, Зеландія. За національною приналежністю більшість з них були поляки. Характерно, що 96 % усього еміграційного загалу до цієї країни становили жінки-селянки. Румунський еміграційний напрям був традиційним для українців гірських повітів Станіславщини, які досконало володіли технікою річкового плотогонства. Згідно з джерелами, у 1922–1938 рр. із Польщі до Румунії емігрувало приблизно 4334 особи, з яких 20 % (866 осіб) становили вихідці із Станіславського воєводства. На сезонних роботах в Австрії у 1920–1929 рр. було зайнято 1299 осіб, більшість з яких походила з Львівського воєводства.

Усього з західноукраїнських земель на заробітках у розглянутих країнах (окрім Франції та Бельгії) перебувало 37606 осіб. Цей показник, напевне, був би більшим, якщо б врахувати сезонних робітників у інших країнах Європи – Голландії, Іспанії, Італії, Люксембурзі, Португалії, Швейцарії, Швеції, Югославії,

Чехословаччині та Угорщині [9, с. 201].

Великі масштаби переселення до країн Південної Америки були зумовлені імміграційними обмеженнями, вжитими урядами США і Канади. Опосередковано вони відповідали намірам польських властей, що прагнули скерувати українську й єврейську еміграцію в Аргентину, Бразилію, Парагвай, Уругвай. З огляду на поміркований характер імміграційного законодавства і незначні квоти «показових грошей» сюди масово емігрувало найбідніше українське населення Волинського та Поліського воєводств.

Соціальна адаптація емігрантів з Західної України в країнах імміграції майже скрізь була дуже складною. У більшості випадків емігранти неодноразово змінювали місце поселення і характер заняття, не раз зазнавали знущань і були ошукані роботодавцями і шахраями.

Загалом упродовж 20–30-х років ХХ ст. еміграція з Західної України є вагомою сторінкою в історії краю. Вона зумовила чисельне зростання українських, польських та єврейських осередків у багатьох країнах й опосередковано сприяла зміцненню їхньої ролі в господарському і суспільно-політичному житті країн імміграції. Водночас еміграція трагічним чином позначилася на долях багатьох десятків тисяч людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинський Ю. Українці в ЗДА / Юліан Бачинський. – Львів, 1928. – 343 с.
2. Українська еміграція: від минувшини до сьогодення / [Лановик Б. Д. Траф'як М. В. та ін.]. – Тернопіль, 1999. – 512 с.
3. Зарубіжні українці: Довідник. – К., 1991. – 252 с.
4. Трошинський В. Українці в світі / В. Трошинський – К., 1999. – 352 с.
5. Євтух В. Зберігаючи українську самобутність / Володимир Євтух. – К., 1990. – 78 с.
6. Трошинський В. Українці в світі / В. Трошинський, А. Шевченко. Україна крізь віки. – Т. 15 – К. – 2001 – 142 с.
7. Шлепаков А. Українці в зарубіжному світі / А. Шлепаков – К., 1991. – 124 с.
8. Історія української еміграції: Навчальний посібник / За ред. Лановика Б. Д. – К.: Вища школа, 1997. – 520 с.
9. Роль та місце української діаспори в становленні незалежної Української держави / [Лановик Б. Д. та ін.]. – Тернопіль, 2001. – 292 с.

Штокалюк Д.

Науковий керівник – доц. Терещенко В.Д.

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1939-1941 РР.

Входження західноукраїнських земель в склад Радянського Союзу відбулось у вересні – листопаді 1939 року. Воно мало позитивну та негативну сторони – здійснилась споконвічна мрія українців – об'єднання українських етнічних земель в складі одної держави – УРСР, але цей процес супроводжувався радянізацією, особливою ознакою якої були репресії спрямовані проти польського та українського населення, котрі проводились з метою усунути старий лад та побудувати новий вигідний для московського керівництва.

Актуальність даної теми визначається потребою дослідити репресії на території Галичини та Волині, їх вплив на становлення радянської влади в Західній Україні 1939-1941 рр.

Мета є у виявленні передумов, причин, механізмів репресій і їх наслідків для населення західноукраїнського населення.

Завдання полягає визначенні на основі статистичних даних про кількісний склад репресованих серед польського та українського населення, які постраждали в ході репресій вересня 1939 – 22-29 червня 1941 рр.

Оскільки, ця сторінка історії України важливою для дослідження возз'єднання українських земель в складі СРСР, її дослідженням займались ряд вчених серед яких: Білоцерківський В.Я [1], Пасічник М.С. [2], Лазарович М.В. [3], Бойко О.Д. [4].

Автори В.Я. Білоцерківський та М.С. Пасічник наводять дані про економічне становище населення Західної України в період 1939-1941 рр. та репресій, котрі проводила радянська влада [1; 2].

Із роботи М.В. Лазаровича «Історія України» можна почерпнути інформацію про спосіб репресування польського та українського населення, тобто він подає дані, свідчення про способи знущання на жертвами репресій та дослідження завдяки яким були знайдено рештки репресованих у 1990-х рр. [4].

О.Д. Бойко подає інформацію про наслідки репресії радянської влади щодо польського населення та їх вплив на населення Західної України [4].

Документальною базою служить збірник «Депортації Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Т.1.» [5].

23 серпня 1939 був підписаний «пакт про ненапад Рібентроп-Молотова» між Фашистською Німеччиною та Радянським Союзом згідно, якого були поділені сфери впливу двох диктаторів Адольфа Гітлера та Йосипа Сталіна. Як наслідок 17 вересня 1939 року червона армія вступила на територію Західної України. У листопаді були проведені Народні збори Західної України на яких було ухвалено рішення про приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР. Радянське керівництво почало репресії проти тих категорій населення, котрі становили загрозу для встановлення радянської влади на території Західної України.

Засоби і об'єкти виробництва були зосереджені в руках поляків, тому радянська влада репресувала польських фахівців, як наслідок це ускладнювало становище усунення колишніх власників підприємств, інженерів та техніків, які добре знали виробництво. Лише у Львівській області до квітня 1940 р. було звільнено близько 14 тис. осіб. Тому значно знизилася ефективність виробництва. Націоналізація навіть невеликих підприємств, магазинчиків, демонтаж кооперації призвели до перебоїв у постачанні населення, з'явилися черги